

İSLAM AİLE HUKUKUNDA EŞLER ARASINDA DENKLİK (Dindarlık ve Zenginlik Örneği)

Süheyla AKÇAY BİÇEN

Celal Bayar Üniversitesi İslam Hukuku Ana Bilim Dalı Araştırma Görevlisi, suheylaakcay247@gmail.com

Geliş Tarihi/Received:

14.03.2018

Kabul Tarihi/Accepted:

11.05.2018

e-Yayım/e-Printed:

27.06.2018

ÖZ

Fıkıh literatüründe erkeğin evleneceği kadına bazı vasıflar açısından denk olması fukahâ arasındaki tartışmalı meselelerden biridir. Kefâeti/denkliği şart koşan İslam hukukçuları olduğu gibi denkliğin gerekliliğini savunmayanlar da vardır. Ancak denkliği savunanlar farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Denklik eşler arası uyumun sağlanması ve aile saadetinin devamı için önemlidir. Denklikle sağlanan uyum eşler için bir uzlaşma meydana getirir. Böylece temel konulardaki farklılıklardan doğacak sorunların önüne geçilir. Denkliği arama hakkı kadın ve velisine verilmiştir. Yine onların rızası ile bu hak sakıt olabilir. Denkliğin nikah akdi esnasında aranması yeterli görülmüş, böylece denklik için belli bir vakit tahsis edilmiştir. Denkliğin arandığı vasıflar hususunda mezhepler arasında ihtilaf vardır. Bu çalışmada evlenmede gözetilen denklik şartlarından dindarlık ve zenginlik vasıfları incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kefâet, Evlenmede Denklik, Denklik Vasıfları, Dindarlık, Zenginlik.

EQUALITY AMONG THE SPOUSESİN ISLAMİC LAW (Example of Piety and Wealth)

ABSTRACT

It is one of the controversial issues among the Islamic jurists (*fuqaha*) whether a man should be equal to the woman to whom he is married in terms of certain qualities, in the Islamic law (*fiqh*) literature. Unlike some Islamic jurists who claim that equality (*qafa'ah*) in marriage is necessary, other think that equality in marriage is not necessary. However, those who defend equality in marriage put forward different ideas. Equality is important for ensuring harmony between spouses and for keeping family happiness. The harmony provided with equality brings a compromise to the spouses. Thus, the problems that arise from the differences between spouses on the basic subjects are prevented. The woman and her legal protector are given the right to search for the equality, and this right is foreclosed with their consent. Search for the equality was found enough during marriage. Thus a certain amount of time has been allocated for the equality. There are differences between Islamic legal sects in the qualities of equality. In this study, the condition of equality in marriage has been examined and evaluated in terms of piety and wealth qualities.

Keywords: Qafa'ah, Equality in the Marriage, Qualities of Equality, Piety, Wealth

GİRİŞ

Fıkıh insan hayatının birçok alanına düzenlemeler getirdiği gibi ailenin temelini oluşturan evlilik hayatının dini hükmü, mahiyeti, unsur ve şartları ile evliliğin neticeleri gibi konulara da ayrıntılı izahlar getirmiştir. Evlilik, insanın huzur bulmasına ve neslin devamını sağlamasına imkan sunar. Denklik de evliliğin bu amaçlarını gerçekleştirebilmesi için şart koşulan özelliklerden biridir.

İslam dini, eşler arasında sosyal, iktisadi, dini ve ahlaki açıdan uyum ve ahengin bulunması için denkliği şart koşar. Evlilikten önce aranması istenen denklik şartı, yuvanın sağlam temeller üzerine kurulmak istendiğinin en bariz örneğidir. Çünkü evlilik akdinin kuruluş aşamasındayken eş seçiminde gösterilecek hassasiyet, evliliğin sağlıklı işleyişine ve eşler arasında çıkabilecek uyuşmazlıkların kolaylıkla çözülmesine yardımcı olacaktır. Kur'an'da ve Hz. Peygamber'in sünnetinde en detaylı anlatılan konulardan birinin evlilik olması da aile hayatına verilen önemi göstermektedir.

Geçmişten günümüze kadar eşlerin uyum halinde yaşamaları için her toplumun kendine has, denklik kriterleri olmuştur. Müslümanlar bu kriterleri Kur'an ve sünnet çerçevesinde belirlemiştir.

Hz. Peygamber evlilik hususunda dindarlık, zühd ve takvayı tavsiye etmiş, bu sıfat cumhuru fukahâ tarafından da genel kabul görmüştür. Dindar ve salih insanlar aile hukukunu gözetmeye önem verir, ebedi yurt olan ahiret için birbirlerini hazırlarlar. Bu gibi saikler dindarlık vasfının önemini ortaya koymaktadır. Zenginlik vasfına gelince, mâli durum insanların hayatını devam ettirebilmeleri için önemli bir husustur. Ailenin geçiminden sorumlu olan erkeğin bu vazifesini yerine getirebilmesi geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini korumaktadır. Erkeğin kadının ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, nafakasını sağlayabilmesi gerek erkek açısından ailesine yetebildiği hissini duyabilmesi gerekse kadının eşine olan saygısını muhafaza etmesi bakımından üzerinde durulması gereken sıfatlardan biri de zenginliktir. Makalede fakihlerin farklı görüşlere sahip olduğu denklik vasıflarından dindarlık ve zenginlik üzerinde durulacak, diğer özelliklere ise makalenin hacmini aşacağından farklı çalışmalarda daha ayrıntılı incelemek üzere değinmekle yetinilecektir.

A. DENKLİK/KEFÂET KAVRAMI

“Denklik” kavramı İslam Hukuku'nda “kefâet” terimi ile ifade edilmektedir.¹ Sözlükte denk, eşit, benzer, gibi anlamlara gelen kefâet kısasta, mübareze ve nikâhta kullanıldığı yere göre farklı şekillerde tarif edilmiştir.² Nikahta kullanılan kefâetin manası bazı hususlarda³ eşler arasında benzerlik bulunması ya da kadının bazı hallerde erkekte daha alt seviyede bulunmasıdır.⁴ Elmalılı kefâetle aynı kökten gelen küfüv kelimesinin beraber, müsavi, muadil, denk, eş, hemta, hem'iyar, kafadar, akran ve yar denilen manalara şamil olarak misil ve nazir anlamına geldiğini açıklar.⁵ Ömer Nasuhi Bilmen ise kefâeti şöyle tanımlar: “Zevc ile zevcenin birbirine bazı hususlarda müsavi ve mümasil olmaları veya zevcenin şerefce zevcinden dîn(aşağı) bulunmasıdır.”⁶

Kefâet kendisine nikahta itibar edilen bir kavram⁷ olmakla beraber erkekte aranılan bir özelliktir. Evlenecek eşlerden erkeğin kadına denk olanına küfüv denilir.⁸

1. Denkliğin Mahiyet ve Gayesi

Kur'an'da evlilik birliğinin sağlam temeller üzerine kuruluşunu ve sağlıklı işleyişini amaçlayan birtakım tedbir ve öğüt bulunmasına karşın kefâet konusu yer almamaktadır. Hadislerde ise kefâet hukuki bir şart olmaktan ziyade eşler arası uyumu ve ailenin devamlılığını sağlayıcı bir tavsiye ya da sosyal realitenin ifadesi olarak bulunur.⁹

Yaşadıkları dönemin örf ve âdetleri çerçevesinde nasları yorumlayan İslam hukukçuları evliliğin kuruluş gayelerinin gerçekleşmesine katkı sağlaması ve bu birlikteliğin huzurlu, mutlu ve kalıcı bir yapı

¹ Latife Çakır, İslam Hukuku Kaynaklarında Denklik Meselesi ve Günümüz Türk Toplumundaki Yansıması, (Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2006, s. 3.

² Mehmet Dirik, “İslam Aile Hukukuna Göre Evlenmede Eşler arasında Denklik”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2015, sayı: 26, s. 231.

³ Neseb, İslamiyet, diyanet, sanat, mal, hürriyet. İskipli Atf Hoca, İslam Fıkhı, İstanbul, 1994, c.II, s. 230.

⁴ İbn Nüceym, *el-Bahru'r Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, c. III, s. 137.

⁵ Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kuran Dili, İstanbul, 1979, c.IX, s. 6337.

⁶ Ömer Nasuhi Bilmen, Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilahâtü Fıkhıyye Kamusu, Bilmen Yayinevi, İstanbul, 1967, c.II, s.8

⁷ İbn Nüceym, *Bahru'r Râik*, c. III, s. 137.

⁸ Hamza Aktan, “Kefâet”, *dia*, c. XXV, s. 166.

⁹ Aktan, “Kefâet”, c. XXV, s.167.

olmasını kolaylaştırması yönüyle erkek ve kadın arasında belirli konularda denkliğin bulunmasını gerekli görmüşlerdir.¹⁰

Erkekten denkliğin aranması konusunda şöyle gerekçeler ileri sürülür:

Evlilikte eşler arasındaki uyum ve anlaşma ile bunun sonucunda elde edilecek huzur ve aile saadeti birbirine denk iki kişi arasında hasıl olur. Asil, onurlu bir kadın düşük biriyle evlenmek istemez. Ancak kendinden düşük biriyle evlenmesi erkek için sıkıntı teşkil etmez.¹¹ Çünkü koca, yatağına girilen kişi olduğundan yatağına girenin kendinden düşük statüde olması ona ağır gelmez.¹² Buradan hareketle evlilikte denklik şartının temelinde kadının utanma, ayıplanma ve küçük düşürülme duygularından kurtarılması amacı olduğu söylenebilir. Kadının kendisine denk olmayan bir erkekle evlenmesi toplum tarafından aşağılayıcı bir durum olarak değerlendirilmiştir. Gerek kadının gerek ailesinin onur ve haysiyetini korumak için evlilikte denklik, şart koşularak kefâet konuları belirlenmiştir. Ayrıca kadının denk olmayan bir erkekle evlenmesine bazı şartlarda velinin itiraz etme hakkının olması, ailenin onurunu korumaya yönelik olduğu da kabul edilmiştir.¹³

Kadında denkliğin aranmaması hususunda şöyle bir izah getirilebilir:

Kadın açısından denklige itibar edilmez. Çünkü kendinden düşük bir kadınla evlenmesi koca için bir alçaklık vesilesi değildir. Sahih olan görüşe göre bu konuda Hanefi âlimleri hemfikirdir. “Fetava ez-zahiriyye” adlı kitap bu görüşün Ebu Hanife’ye ait olduğunu ifade eder. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed ise kadın hakkında da denkliğin olması gerektiği görüşündedirler.¹⁴ İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel bu konuda Ebu Hanife’nin görüşüne katılırlar.¹⁵

Hanefi mezhebi iki halde erkeğe kefâet sebebiyle evliliğe son verme hakkı tanımıştır:

I. İsabetsiz davranışlarıyla meşhur baba veya babanın babası, cebr hakkına dayanarak velayeti altında bulunan küçük çocuğu veya akıl hastası olan oğlunu dengi olmayan bir kadınla evlendirmişse bu akid sahih değildir. Çocuk büyüdüğünde veya akıl hastası iyileştiğinde bu evliliğe itiraz edebilirler.

II. Yine bir vekile, dengi olan bir kadınla evlendirmesi için yetki verilir de, dengi olmayan bir kadınla evlendirirse, müvekkil evlenmeyi feshetmek hakkına sahip olur.¹⁶

Ayrıca kadının erkeğin himayesinde olması ve toplumda eşiyile birlikte anılması yönüyle, erkek evlendiği kadını kendi seviyesine yükseltir. Kadın erkeğe denk olmasa bile böyle bir evlilikten doğacak çocuklar babalarıyla aynı ortamda yaşayacaklarından annelerinin aşağı bir sosyal çevreden olmasından zarar görmeyeceklerdir.¹⁷

Denklik, evlilik hayatında istikrarın korunması ve eşler arasında mutluluğun gerçekleştirilmesi için birtakım sosyo-kültürel meselelerde eşitliğin sağlanmasıdır. Eşlerden her birinin yaşayış tarzında büyük farklar bulunmayacağı için, günlük hayatın bütün cephelerinde uzlaşma sağlanabilmesi amacıyla herkesin kendi ailesi seviyesinden eş seçmesi evin ve ailenin huzur temeli kabul edilmiştir. Bu husus önemsenmez ve küçük görülürse, içten içe beklenmedik sıkıntılar ve huzursuzluklar baş gösterebilir.¹⁸

2. Kefâeti Arama Hakkı

Kefâeti kabul edenlere göre denklige arama hakkı kadın ve velisininindir.¹⁹ Bu hak ancak kadın ve velisinin rızası ile düşer.²⁰ Eğer kadın kendisine denk olmayan bir adamla evlenmeyi kabul ederse kadının kefâet isteme hakkı düşer. Ancak velisinin itiraz hakkı saklı kalır. İsteddiği takdirde nikahı feshetme davası açabilir. Başka bir tabirle kadın gebe oluncaya kadar, denklik davası açılabilir; gebelikten sonra dava hakkı düşer.²¹ Veli ister mücbir veli²² olsun ister olmasın velâyeti altındaki kızı ona denk bir erkekle evlendirmelidir. Mücbir olmayan velinin velâyeti altında bulunan kişiyi izin almadan evlendirmesi söz

¹⁰ Dirik, “İslam Aile Hukukuna Göre Evlenmede Eşler arasında Denklik”, s. 232.

¹¹ İbn Nüceym, *Bahrü’r Râik*, c. III, s. 137.

¹² Abdülğani el-Guneymi el-Meydâni, *Lübab fi Şerhi’l Kitâb*, çev. Okan Kadir Yılmaz, İstanbul, c. II, s. 15

¹³ Şevket Pekdemir, “Evlilikte Denklik Konuları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2015, c. XV, sayı:1, s. 113-114.

¹⁴ Vehbe Zuhayli, *Hanefi Fıkhi*, çev. Yusuf Ciğer, İstanbul, 2014, c.III, s. 339.

¹⁵ Bedrettin Ayni, *el-Binâye li Şerhi’l Hidâye*, Beyrut 2000, c.V, s. 109.

¹⁶ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslam Hukuku Şahıs, Aile ve Çözümlü Miras*, İstanbul, 1983, s.260.

¹⁷ Çakır, *İslam Hukuku Kaynaklarında Denklik Meselesi ve Günümüz Türk Toplumundaki Yansıması*, s. 4.

¹⁸ Abdurrahman Kasapoğlu, “İslama Göre Evlilikte Eşler Arasında Uyum Sorunu İnanç ve Ahlâk Uyumu”, *Bilimname XII*, 2007/1, s. 159.

¹⁹ Hasan Ali Görgülü, *İslam Hukukunda Eşler Arası Sorunlar ve Çözüm Yolları*, Isparta, 2005, s. 53.

²⁰ Ayni, *el-Binâye*, c.5, s.107.

²¹ Amir b. İsa, “el-Kefâetü fin-Neseb ve Hükmüha fin-Nikah”, s. 9.

²² Baba ve dede, H. Yunus Apaydın, “Velâyet”, *DİA*, c.XLIII, s.18.

konusu değildir. Bu durumda veli ile velâyeti altında olan kişi beraber karar alırlar. Fakat mücbir veli velâyeti altında bulunanlardan izin almadan onları evlendirebilir.²³

Kefâet kadın için erkekte aranan bir özelliktir. Erkeğin kefâet vasıflarında kadına benzer, denk olması gerekir. Bu tür vasıfların kadında bulunma şartı yoktur. Bilakis kadının erkekten daha düşük olması geçerlidir. Çünkü erkeğin eşine denk olmaması nedeniyle hem kadın hem ailesi ayıplanabilir. Kadının erkeğe denk olmaması durumunda ise böyle bir durum söz konusu değildir.²⁴

3. Denkliği Arama Zamanı

Denkliği evlilik devam ettiği sürece eşler arasında bulunması şart koşulamaz. Kefâetin nikah akdi esnasında mevcut olması yeterli görülmüştür, aksi takdirde erkek için büyük güçlükler doğar. Zira hayatın akışı içinde her ailenin ictimai ve iktisadi seviyesini koruması beklenen bir durum değildir.²⁵

Bütün mezhepler denkliği nikah akdi esnasında bulunması gerektiği üzerinde ittifak etmişlerdir. Ulema kefâetin akdin başlangıcına ait bir konu olduğunu ve akitten sonra da sürmesinin şart koşulamayacağını ifade eder. Dolayısıyla evlendikten sonra kefâetin vasıflarından birinin değişmesi akde tesir etmez. Örneğin mal gibi değişken olan bir vasfın yok olması durumunda akit bozulamaz. Hanbelilere göre nikah akdinden sonra kefâetin zail olması durumunda velinin değil kadının fesih hakkı vardır.²⁶

4. Evlilikte Denkliğin Gerekliği Noktasındaki Görüşler ve Delilleri

Evlilikte denkliğin şart olup olmaması ile ilgili fakihlerin temel iki görüşü vardır:

Kefâetin şart olmadığını savunan görüş;

Hasan el-Basri, İmam Malik, Sevri, Kerhi, bir rivâyete göre Şâfiî, tabiinden Muhammed b. Sirin, Ömer b. Abdülaziz gibi müctehidlere göre evleneceklerin birbirine denk olmaları şart değildir. Buna göre denklik, evliliğin ne sıhhatinin ne lüzumunun şartıdır. Koca kadına ister denk olsun ister olmasın evlilik sahih ve bağlayıcı olur. Bu görüşte olan müctehidler dayandıkları deliller Hucurat suresinde geçen “Allah katında en şerefli olan takva bakımından en üstün olanınızdır.” mealindeki on üçüncü ayet ile “İnsanlar tarak dişleri gibi eşittirler. Arab’ın Arap olmayana üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takva iledir.” ve “Arab’ın aceme üstünlüğü takva iledir.” gibi hadislerdir.²⁷

Kefâetin şart olmadığını savunanların ileri sürdüğü bir diğer delil ise kısasta denkliğin aranmadığı gibi evlilikte de kefâetin şart olmaması gerektiğidir. Cinayetlerde kanlar eşit kabul edilir ve yüksek seviyeli, şerefli olan düşük seviyeli, alim olan da cahil karşılığında öldürülebilir. Evlilikte denkliğin olmayışı da buna kıyas edilir.²⁸ Kerhi’den rivâyet edilen bir görüşe göre: “Benim nezdimde sahih olan görüş nikahta kefâete itibar edilmemesidir. Çünkü nikahtan daha önemli olan kısasta kefâete itibar edilmezken evlilikte de ölçüt kabul edilmemesi gerekir.”²⁹

Hız. Peygamber zamanındaki bazı uygulamalar kefâetin şart olmadığını gösteren delillerden kabul edilir. Söz gelimi Bilal-i Habeşi ensardan bir kız istemiş, denk olmadığı için kız tarafı bu isteği geri çevirmişti. Durumdan haberdar olan Hız. Peygamber (s.a.v): “Ya Bilal, git onlara, Allah Resulü size beni evlendirmenizi emrediyor de.” buyurmuştur.³⁰ Bu ve benzeri örnekler söz konusu görüşü delillendirmek için getirilir.

Bu konuda ifade edilen görüşlerden biri de şudur: “Nikahta denkliğin şart olduğunu bildiren bir ayet olmadığı gibi, sıhhati üzerinde ittifak edilen bir hadis de yoktur.”³¹

Kefâetin şart olduğunu savunan görüş;

Evlilikte denkliğin bulunması gerektiğini savunanlar, Bakara Suresi’nde geçen “Kadınlarınız sizler için sizler de kadınlarınız için birer elbisesiniz”³² ayetindeki hükmü eşler arasında tam bir denklik olarak tefsir ederler.³³

²³ Bedri Aslan, “İslam Hukukunda Evlilikte Velâyetin Ortadan Kalkmasıyla Velinin Velâyetinin Kime Gececeği Konusunun Değerlendirilmesi”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016/1, c.4, sayı:7, s.32-33.

²⁴ Amir b. İsa, “el-Kefâetü fin-Neseb ve Hükmüha fin-Nikah”, s. 9.

²⁵ Döndüren, *Delilleriyle İslam Hukuku Şahıs, Aile ve Çözümlü Miras*, s. 268.

²⁶ Emine Gümüş, *İslam Hukukuna Göre Eşler Arasında Denklik*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 1999, s. 93.

²⁷ İsmail Hakkı Çatlı, *İslam Hukukuna Göre Evlilikte Denklik*, (Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2002, s.37.

²⁸ Çatlı, *İslam Hukukuna Göre Evlilikte Denklik*, s.38.

²⁹ Serahsi, *Mebcut*, Beyrut, c.V, s. 24.

³⁰ Hayrettin Tanrıverdi, *İslam Aile Hukukunda Kefâet*, (Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 1999, s. 55.

³¹ Görgülü, *İslam Hukukunda Eşler Arası Sorunlar ve Çözüm Yolları*, s. 53.

Yine bu görüşte olanların Sünnet'ten getirdikleri deliller şunlardır:

Hiz. Ömer'den nakledilen “Kadınları ancak velileri evlendirir. Onlar ancak denkleriyle evlenirler.” rivâyeti ile “Neslinizi devam ettirin ve denk olanlar ile evleniniz” hadisidir.³⁴

Hiz. Aişe'den Peygamberimiz'in: “Soylu kadınlar denk olanlardan başkasıyla evlenmelerine mani olurum.” Ve Hiz. Peygamber “Nutfeleriniz için seçim yapın, denk olanları nikahlayınız.” dediği rivâyet edilir.³⁵

Denklikle ilgili rivâyet edilen hadislerden biri de Resulullah'ın Hiz. Ali'ye tavsiye ettiği şu sözüdür:

“Ali üç şeyi geciktirme; vakti gelince namazı, hazır olan cenazeyi ve dengi bulunan bekarı.”³⁶ Allah Resulü bu hadisle kızların kendilerine denk erkeklerle evlenmelerini istemiştir.³⁷ Ancak Tirmizî (ö. 279/892), bu rivayetin garip olduğunu nakletmiştir.³⁸

Nikahta denkliği savunan fukahâdan denkliğin şartı hakkında farklı görüşler nakledilmiştir. Bunları iki şekilde incelemek mümkündür:

I. Sıhhat Şartı

Erkeğin evleneceği kadına denk olması nikah akdinin sıhhat şartlarından biridir. Denklik şartı gerçekleşmediği takdirde evlilik akdi sahih olmaz. Bu nedenle erkeğin kadına denk olmadığı evlilikte eşler ayrılmalıdır. Böyle bir durumda velilerin evliliğe izin vermesi evliliği sahih kılmaz. Çünkü velilerin rızası, sıhhat şartı gerçekleşmeyen evliliğe meşruiyet kazandırmaz. Hasan b. Ziyad'dan gelen rivâyetten hareketle Hanefiler, iki görüşten birine göre Ahmed b. Hanbel ve İmam Şâfi ile Maliki ekolüne mensup İbn Ferhun³⁹, İbn Selmûn⁴⁰, ve el-Lahmî⁴¹ bu görüştedirler.⁴²

II. Lüzum Şartı

Hanefiler ile Mâlikîler'in mutemet, Şâfiîler'in azhar, Hanbelîler'in racih görüşlerine göre denklik, lüzum (bağlayıcılık) şartıdır. Hiz. Ömer, Abdullah b. Mes'ûd, Ömer b. Abdilazîz, İbn Sîrîn, Hammâd b. Ebi Süleyman ve Abdullah b. Avn bu görüştedirler. Bu görüşe göre denklik gözetilmeden yapılan bir akit, sahih olarak kurulmuş olmakla beraber denkliği aramada hak sahibi olan kişilerin bu akde itiraz ve fesih hakkı vardır. Bu nedenle bu nikâh lazım değildir. Hak sahipleri denkliğin bulunmadığı evliliğe itiraz haklarını kullanmazlarsa akit lazım hale gelir. Bu görüşteki hukukçulara göre denklik sıhhat şartı olsaydı, hak sahipleri rıza gösterse bile bu akdin geçerliliğinden söz edilemezdi. Zira sıhhat şartındaki eksiklik, hak sahibinin hakkından feragat etmesi ile ortadan kalkmaz. Dolayısıyla bu tür bir akit, mahkemece feshine karar verilene kadar sahih evliğin bütün hukukî sonuçlarını doğurur.⁴³

Kefâet nikahın lüzumunda şarttır diyenlere göre mesela ergen bir kız dengi olmayan birisiyle evlenirse velisi razı olduğu takdirde nikah muteberdir; aksi takdirde veli nikahu feshedebilir. Ebu Hanîfe'nin görüşü bu yöndedir. Nikahın sıhhatinde kefâet şarttır görüşünde olanlara göre ise velinin izni olmadan yapılan böyle bir evlilik akdi, sahih değildir.⁴⁴

B. DENKLİĞİN ARANDIĞI VASIFLAR

Hanefilere göre nesep, din, takva, meslek, hürriyet ve mal⁴⁵ açısından kefâet aranır.

Şafilere din,⁴⁶ muhayyerliği gerektiren kusurların bulunmaması, hürriyet, nesep, iffet, meslek⁴⁷ yönünden denkliğe itibar edilir. Mal ve yaş⁴⁸ konusunda ise farklı görüşler vardır.

³² el-Bakara, 2/187.

³³ Çatlı, İslam Hukukuna Göre Evlilikte Denklik, s.38.

³⁴ İbn Mace, “Nikah”, 46.

³⁵ Çatlı, İslam Hukukuna Göre Evlilikte Denklik, s.39.

³⁶ Tirmizi, “Cenâiz”, 74.

³⁷ İbnü'l-Hümâm, Kemâleddin Muhammed b. Abdülvahid b. Abdülhamid, Şerhu Fethi'l-kadîr, Daru'l-Kütübü'l-İlmi, Beyrut, 2003, c. III, s. 281.

³⁸ Dirik, “İslam Aile Hukukuna Göre Evlenmede Eşler Arasında Denklik”, s.238.

³⁹ (ö. 799/1397), Cengiz Kallek, “İbn Ferhûn”, DİA, c. XIX, s. 492.

⁴⁰ (ö. 767/1365), Salim Ögüt, “Edebü'l-Kadî”, DİA, c. X, s.409.

⁴¹ (ö. 790/1388), Aydın Taş, “Türkiye Kütüphanelerindeki Mâlikî Mezhebi ile İlgili Yazma Eserler”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12:2,(2007), s. 68.

⁴² Pekdemir, “Evlilikte Denklik Konuları Üzerine Bir Değerlendirme”, s. 120.

⁴³ Dirik, “İslam Aile Hukukuna Göre Evlenmede Eşler arasında Denklik”, s. 234-235.

⁴⁴ Hayrettin Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, İstanbul, 1982, c.I, s.311.

⁴⁵ el-Mevsili, el-İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtar, Beyrut, c. III, s. 98-99.

⁴⁶ Maverdi, el-Hâvi'l Kebîr, Beyrut 1994, c. IX, s. 101.

⁴⁷ Hatip eş-Şirbini, Muğni'l Muhtâc, Lübnan 2000, c.IV, s. 272-275; İbn Ahmed ed-Dabi el-Mahamili, el-Lübâb fi'l Fikhi's Şâfiî, Medine, s. 303.

⁴⁸ Maverdi, el-Hâvi'l Kebîr, c. IX, s. 106.

İmam Malik denklikte din dışında bir şeye itibar edilmeyeceğini⁴⁹ söyler. Çünkü “Sizin en değerliniz takvaca en üstün olanınızdır.” ayetinden hareketle tüm insanların birbirlerine denk olduğu kabul edilir.⁵⁰

Hanbeliler açısından baktığımız zaman dindarlık, nesep, hürriyet, meslek ve zenginlik⁵¹ denklikte aranan vasıflardır.

Makalede bu vasıfların hepsini teker teker açıklamak yerine zenginlik ve dindarlık vasıfları üzerinde durulacaktır.

1. Dindarlık Bakımından Denklik

Evlenmede erkeğin kadına denkliği hususunda aranan vasıfların en başında dindarlık yer alır. Ayrıntıda bazı farklılıklar bulunmakla beraber cumhuru fukahâ tarafından genel kabul görmüş sıfat (ahlâkî meziyetler, ilmî faziletler, zühd ve takvâ veya iffeti kapsayan) dindarlıktır. Kâsânî bu hususu “Bize göre bu vasıflardan en efdali ve üzerinde en çok durulması gerekeni din/dindarlıktır” şeklinde izah eder.⁵²

Dindarlık bakımından denklik denildiğinde Müslüman kadının Müslüman olmayan erkeklerle evlenmesi veya dindar bir kadının kendisi kadar dindar olmayan bir erkekle evlenmesi şeklinde iki durum akla gelse de bu başlıkta daha çok ikinci durumun ele alındığını görmekteyiz. Çünkü Müslüman kadının Müslüman olmayan erkeklerle evlenemeyeceği konusunda fakihler icma etmiştir Nitekim bazı kaynaklarda dindarlık bakımından denklikte kadının başka bir dinden erkeklerle evlenmesinin kastedilmediği açıkça ifade edilmektedir. Burada dindarlık bakımından erkeğin kadına denk olma şartı ele alınacaktır.⁵³

Hz. Peygamber’den evlilik hakkında şu hadisi şerif nakledilir: “ Bir kadınla dört özelliği için evlenilir: Zenginliği, asaleti, malı ve dindarlığı için. Eli toprak olasıca! Sen dindar olanı seç.”⁵⁴ Hz. Peygamber bu hadiste kadınla evlilik hususunda erkeğe bir tercih tablosu sunar. Esasen bu hadisten kadınlar için de evlilikle ilgili bir tercih sıralaması anlamak mümkündür.

Bir kadın eşinin asaletinin düşük olmasından ziyade günahkar olmasından dolayı üzülür ve utanır. Bu nedenle dindar olmayan bir erkek dindar bir kadına denk olamaz.⁵⁵

Ebu Hanife ve İmam Ebu Yusuf dindarlığın kişinin övüldüğü ve insanlara karşı iyi görünme özelliklerinden olduğunu, kadının eşinin günahkarlığı ve ahlaksızlığı sebebiyle ayıplandığını söylerler. Ancak Ebu Yusuf burada bir ayırıma gider. Buna göre günahı açıkça işleyen erkek denk sayılmazken, gizlice işleyen denk kabul edilir.⁵⁶ Yine Ebu Yusuf’tan nakledilen rivâyete göre günahkar erkek, kişilik sahibi ise kadına denk kabul edilir.⁵⁷

İmam Muhammed erkeğin kavgacı, kendisiyle alay edilen ya da dışarıya sarhoş çıkmadığı sürece dindarlığına bakılmayacağını söyler. Çünkü dindarlık ahiretle ilgilidir ve dünya işleri, ahiret işlerinin üzerine bina edilmez.⁵⁸

Fasık erkek, iffetli kadına denk değildir.⁵⁹ Hatta salih bir adamın kızı fasık, günahkar bir adamla evlenirse velinin bu nikahı reddetme hakkı vardır. Çünkü bu husus veli için en kötü şeylerden biridir ve bu durum sebebiyle ayıplanır.⁶⁰ Buna karşın fasıklık ve iffetin, kadın ile erkekte aranacağı, eşlerin babalarında dikkate alınmayacağını savunan alimler vardır.⁶¹

Muhammed b. Hasan’a göre erkek ve kadının Müslüman olmasının yanında dindarlık dikkate alınmaz. Ondan sonra gelen bir grup alim ise dikkate alındığını savunur. Çünkü bu konuda Nur suresi üçüncü ayeti

⁴⁹ Ayni, *el-Binaye*, c.V, s.107.

⁵⁰ Ebu Said el-Berazi’i, *et-Tehzib fi İhtisar el-Müdevvene*, Dubai 2002, c.II, s. 142.

⁵¹ Salih b. Fevzan, *el-Mulahhas el-Fıkhi*, Riyad, c. II, s. 337.

⁵² Dirik, “İslam Aile Hukukuna Göre Evlenmede Eşler arasında Denklik”, s. 244.

⁵³ Pekdemir, “Evlilikte Denklik Konuları Üzerine Bir Değerlendirme”, s.144.

⁵⁴ Buhârî, “Nikah”, 16.

⁵⁵ Mehmet Hüsrevoğlu, *İslam’da Evlilik ve Boşanma*, Kayseri, 2010, s. 64

⁵⁶ Zeyla’i, *Tebyînu’l Hakaik Şerhu Kenzi’l Dekâik*, Mısır 1313, c.II, s.130.

⁵⁷ Mevsili, *İhtiyar*, c. III, s. 99.

⁵⁸ Mevsili, *İhtiyar*, c. III, s. 99.

⁵⁹ Mustafa Elhin v.dğr, *el-Fıkhü’l Menheci ala Mezhebi’l İmam Şâfiî*, Dimeşk 1992, c. IV, s. 43-44.

⁶⁰ Mevsilî, *İhtiyâr*, c. III, s. 99.

⁶¹ el-Gamrâvi, *Es-Sirâcu’l Vehhac ala Metni’l Minhac*, Dimeşk 1992, c. IV, s. 43-44.

⁶¹ Mevsili, *İhtiyar*, c. III, s. 99.

“ Zina eden erkek zina eden ya da müşrik olan bir kadından başkası ile evlenemez; zina eden bir kadınla da ancak zina eden ya da müşrik olan erkek evlenebilir” ile “ İman eden kimse fasık kimse gibi olur mu? Eşit olmazlar” Secde suresi on sekizinci ayeti vardır.⁶²

Toplumda dindarlıkla bilinir olmak ya da olmamak kefaeti etkilemez. Mesela dindar olmasına rağmen insanlar arasında bu vasfı bilinmeyen bir erkek; dindar olan ve insanlar nezdinde bu özelliği ile bilinen kadına denk sayılır.⁶³

Hız. Peygamber, evlenecek çiftlerin inanç ve ahlâk uyumu konusunda yakın çevrelerine de sorumluluk yükleyerek toplumu, dinî ve ahlâkî kişilik açısından uyumlu kimseleri evlendirmede yardımcı olma noktasında görevlendirmiştir. Konuyla ilgili olarak Ebu Hureyre'den şu hadis nakledilmektedir:⁶⁴ “Dinini ve ahlâkını beğendiğiniz bir kimse kızınıza talip olursa kızınızı onunla evlendiriniz. Eğer böyle yapmazsanız yeryüzünde fitne ve büyük bir ahlaki bozulma meydana gelecektir.”⁶⁵

Aynı dine inanan eşlerin dinî değerlere bağlılık derecelerindeki yakınlık ve benzerlik evlilik uyumunu güçlendirir. Kur'an'da farklı dinden olan yani Hıristiyan ve Yahudi olan bir kadını eş olarak almaya izin verilmektedir. Yüce Allah Kitâb ehli bir kadınla evlenmeye izin verirken onların iffetli olmalarını da şart koşmaktadır. Yani kendisiyle evlenilecek Kitâb ehli kadın, sağlam ahlâkî değerlere sahip olmalı ve bu değerleri davranışa dönüştüren bir kişilik geliştirmelidir.⁶⁶

2. Zenginlik Bakımından Denklik

Hanefiler, bazı Şâfiîler ve Hanbelîler'in bir görüşlerine göre mal veya zenginlik denklikte aranması gerekli vasıflardan biridir. Mâlikîler ve esah kavillerinde Şâfiîler ve diğer bir görüşüne göre Hanbelîler ise zenginliği denklikte aranacak vasıflara dahil etmezler.⁶⁷

Hanefi mezhebindeki zahir görüş, zenginlik bakımından denkliğin aranması gerektiği yönündedir.⁶⁸ Buna göre fakir bir erkek zengin bir kadına denk değildir.⁶⁹

Zahiru'r rivâyeye göre zenginlik mehri muaccel ve nafakayı ödeyebilme imkanına sahip olmaktır. Bunlardan mehir bulunur da nafaka bulunmazsa denklik sağlanmamış olur. Çünkü nikahtan doğan faydalar (Kocanın karısı ve çocukları için yiyecek, giyecek, mesken temin etmesi) ancak nafaka ile elde edilir ve evlilik yine nafaka ile devam eder, bu nedenle denklik için malın bulunması gerekir. Ancak nafakaya güç yetirir de mehri ödeyemezse denk sayılır, zira mehirde kolaylık sağlanır. Erkek babasının gücü ile de mehri ödeyebilirken; nafaka her gün ve her vakit ödenmesi gerekir.⁷⁰

Nafaka ile ilgili fıkhîta farklı görüşler mevcuttur. Mesela Ebu Yusuf'tan nakledilen bir rivâyete göre erkek mehri muaccel sahip olur ve nafaka parasını da günü gününe kazanıyorsa kadına denk sayılır.⁷¹ İmam Muhammet'ten El-Münteka adlı kitaptan erkeğin mehir ve altı aylık nafaka parası varsa eşine denk olduğu rivâyet edilir. Kıyasa göre ise bir aylık nafakaya sahip olmak yeterlidir. Hatta kadının nafakasına güç yetirir de kendi nafakasına malı yetmezse yine denk sayılır.⁷²

İnsanların zenginlik ile övünüp fakirlikle ayıplandığı ayrıca Hz. Aişe 'den “Zenginin muhterem ve saygın; fakirin ise hakir ve zavallı olduğunu gördüm” rivâyeti nakledilse de esasen malın çokluğu kınanmıştır. Nitekim Allah Resulü şöyle buyuruyor: “Malı çok olanlar helak olmuştur, sadaka verenler müstesna.” Konuyla irtibatlı olarak Ebu Yusuf, mehir ve nafakaya sahip bir erkeğin çok fazla mala sahip bir kıza denk olduğunu söyler. Nedeni ise malın gelip geçici olması hasebiyle malın çokluğuna itibar edilmeyeceğidir.⁷³

Şafi mezhebinde denkliği belirlemede zenginliğin dikkate alınıp alınmaması ile ilgili görüşler aşağıdaki gibidir.

Maverdi mal ile ilgili şöyle bir ayırıma gider: Nesepl olmaksızın mallarının çokluğu ile övünülen şehirde yaşayan kimseler için kefaet hakkında mala itibar edilir. Ancak mal olmaksızın nesepleri ile övünülen çölde ya da köyde yaşayan kimseler için iki durum söz konusudur:

⁶² Maverdi, *el-Hâvi'l Kebîr*, c.IX, s. 101-102.

⁶³ Nevevi, *Ravzatu't Tâlibîn*, Beyrut 1991, c. VII, s. 81.

⁶⁴ Kasapoğlu, “İslama Göre Evlilikte Eşler Arasında Uyum Sorunu”, s. 157.

⁶⁵ İbn Mace, “Nikâh”, 46.

⁶⁶ Kasapoğlu, “İslama Göre Evlilikte Eşler Arasında Uyum Sorunu”, s. 149.

⁶⁷ Dirik, “İslam Aile Hukukuna Göre Evlenmede Eşler Arasında Denklik”, s. 25.

⁶⁸ Ebu'l Meali, *el-Muhîtu'l Burhânî fi'l Fıkhi'n Nu'mânî*, Beyrut 2004, c. III, s.21.

⁶⁹ Kasani, *Bedâi'us- Sanâi'*, Beyrut 1986, c.II, s. 319.

⁷⁰ Mevsîli, *İhtiyar*, c. III, s. 99.

⁷¹ Serahsi, *Mebstut*, c.V, s. 25.

⁷² Ebu'l Meali, *el-Muhîtu'l Burhânî*, s. 21-22.

⁷³ Abdullah b. Eş-Şeyh Muhammed b. Süleyman Damat Efendi, *Mecmau'l Enhur fi Şerhi Mülteka'l Ebhur*, c.I, s. 342.

Birincisi, dünyevi işleri yerine getirebilme adına şehirdekiler gibi denklikte mala itibar edilir.

İkincisi ise mal dikkate alınan bir şart değildir. Çünkü mal yok olur, zengin fakir, fakir ise zengin olabilir.⁷⁴

Nevevî de konuyla ilgili olarak iki görüş nakleder:

Birinci görüş;

“Daha doğru olan görüşe göre denkliği belirlemede zenginliğin dikkate alınmayacağıdır. Çünkü mal gelip geçicidir, bugün var yarın yok olan bir şeydir. Şahsiyet ve basiret sahibi olanlar bununla övünmezler.”⁷⁵

İkinci görüş;

“Zenginlik dikkate alınır; çünkü kişi fakir olduğunda çocuğuna nafaka veremez.”⁷⁶

Malikilerden İbn Rüşd’e göre, kocası nafakasını haram yoldan kazanan bir kadın, tefrik talebiyle eşine dava açabilir. İddianın doğrulanması durumunda dava tefrik ile neticelenir. İbn Rüşd’ün ifadelerinden Mâlikîler’in, kocanın karısına karşı yapacağı harcamaları kazanma şekline itibar ettiklerini gösterir. Onların zenginliğe itibar ettiklerini gösteren diğer bir delil de bir baba kızını nafakaya güç yetiremeyen bir erkek ile evlendirirse, kadının bu akdin feshini isteyebileceğidir. Babanın bâkire kızını nafakaya güç yetiremeyecek bir erkekle evlendirmesi halinde, kadının nikâh akdini feshini isteyebilmesi de onların, zenginliğe itibar ettiklerini gösterir.⁷⁷

Hukuk-i Aile Kararnamesi’nin 45. maddesi “Mal ve sanat gibi hususlarda erkeğin kadına denk olması nikâhın lüzumunun şartıdır”⁷⁸ beyanı denklikte malın dikkate alınması gerektiğini göstermektedir.

SONUÇ

Eşlerin evlilik yuvasını ölünceye kadar muhafaza etmeleri esastır. Evlilikte aile saadetinin ikame ve idamesi için dinimizin sunduğu birtakım gereklilik ve tavsiyelerin yerine getirilmesi elzemdir. Sağlam bir temel üzerine evlilik kurmak için daha işin başındayken eşlerin vereceği karar oldukça önemlidir. Kefâet de eşlerin evliliğe karar verecekleri aşamada söz konusu olan bir husustur.

Evlilik farklılıklar değil benzerlikler üzerine kurulur. Dolayısıyla sağlıklı bir evlilik yaşantısı, eşlerin birbirine ne kadar uygun olduklarıyla doğrudan ilişkilidir. Evlenecek kişilerin benzer yönlerinin çok olması evlilik hayatını kolaylaştırır. Ayrıca uyumlu beraberlikler eşler arası ilişkileri güzelleştirir ve zenginleştirir. Bu doğrultuda kefâet evlilikte eşler arası uyumu sağlayan bir özelliktir.

Evlilikte denklik şartının bulunmasının temelinde kadının utanma, ayıplanma ve hakir görülme gibi duyguların yer aldığı söylenir. Kadın hassas bir tabiata sahip olduğu için böyle bir durumda olumsuz etkileneyeceği açıktır. Kendinden düşük biriyle evlenmek ise erkek için bir problem teşkil etmez. Erkeğin söz konusu durum için başkası tarafından ayıplanması da toplumda sıkça görülen bir durum değildir. İnsanlar tarafından ayıplansa da erkek için üzücü bir durum olmaz, zira erkeğin tabiatından kaynaklanan ve kadın kadar hassas olmayan bir yapısı vardır.

Denklik vasıfları araştırılırken “Şu özellik bulunmalıdır çünkü insanların övündüğü bir durumdur ya da falan özelliğin bulunmaması ailenin itibarını zedeler ve toplum nezdinde ayıplanmaya sebebiyet verir” gibi ibarelere sıkça rastlanır. Realiteye bakıldığında gerek geçmişte gerekse günümüzde vakıanın bu şekilde olduğu görülecektir. Zira birbirine denk olmayan iki bireyin evlenmesi halinde aileleri arasında sorunlar yaşandığı, iletişim ve anlaşma güçlüğüne çekildiği ve bir kopukluk meydana geldiği görülecektir.

Erkeğin denklik bakımından belli hususlarda kadından daha üstün olmasının şart koşulması ailenin koruyup-gözetken kimsesi görevini üstlenen erkeğe, kadının saygı duyması ve hürmet etmesi bakımından önemlidir. Mesela kadının, erkekten zenginlik açısından daha üstün olması, erkeğe olan güven ve saygıyı olumsuz yönde etkileyebilir. Hatta kadının erkek üzerinde hakimiyet kurmasına sebebiyet verebilir. Böyle bir durum ise eşler arası ilişkilerin bozulmasına neden olabilir.

Aynı şekilde dindarlık açısından erkeğin kadına denk olması dini hassasiyete dayalı bir aile ilişkisinin kurulması ve devam ettirilmesi adına önem arz eder. Bu durum yetiştirilecek çocuklar üzerinde de büyük tesir bırakacaktır. Zira ebeveynlerden birinin dini hassasiyetinin zayıf olması çocukların eğitimini de etkilemektedir. Özellikle çocukların nazarında evdeki bir otorite makamını temsil eden babanın, dindarlık noktasında bilinçli ve hassas olması yetiştirilecek nesil bakımından önemli role sahiptir.

⁷⁴ Maverdi, *el-Hâvi'l Kebîr*, c.IX, s. 106.

⁷⁵ Hatip Şirbinî, Muğni'l Muhtâc, çev. Soner Duman, İstanbul, 2009, c.XII, s.256.

⁷⁶ Şirbinî, Muğni'l Muhtâc, çev. Soner Duman, c.XII, s.256.

⁷⁷ Dirik, “İslam Aile Hukukuna Göre Evlenmede Eşler Arasında Denklik”, s. 25.

⁷⁸ İbrahim Hilmi, “Hukuk-i Aile Kararnamesi Esbâbı Mûcibe Lâyihası”, s.14.

KAYNAKLAR

- Aktan, Hamza, “Kefâet”, *DİA*, 2002.
- Amir b. İsa, “el-Kefâetü fin-Neseb ve Hükümhâ fin-Nikâh”.
- Apaydın, H. Yunus, “Velâyet”, *DİA*, 2013.
- Ayni, Bedrettin, *el-Binâye li Şerhi'l Hidâye*, Dârü'l Kütübi'l İlmîyye, Beyrut, 2000.
- Berâzî'î, Ebu Said, *et-Tehzib fi İhtisâr el-Müdevvene*, Daru'l Buhûs lid-dirasât el-İslamiyye ve İhyâ'u't Turâs, Dubai, 2002.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilahâtı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1967.
- Buhârî, “Nikah”, 16.
- Çakır, Latife, *İslam Hukuku Kaynaklarında Denklik Meselesi ve Günümüz Türk Toplumundaki Yansıması*, (Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Adana, 2006.
- Çatlı, İsmail Hakkı, *İslam Hukukuna Göre Evlilikte Denklik*, (Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır, 2002.
- Damat Efendi, *Mecmau'l Enhur fi Şerhi Mülteka'l Ebhur*, Dârü İhyâ-i Tûrâsi'l Arabî.
- Dirik, Mehmet “İslam Aile Hukukuna Göre Evlenmede Eşler arasında Denklik”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 26 (2015).
- Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslam Hukuku Şahıs, Aile ve Çözümlü Miras*, İslam Hukuku Külliyyatı Yayınları, İstanbul, 1983.
- Ebu'l Meali, *el-Muhîtu'l Burhânî fi'l Fıkfi'n Nu'mânî*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut, 2004.
- El-Bakara, 2/187.
- El-hin..... Mustafa, v.dğr, *el-Fıkhu'l Menheci ala Mezhebi'l İmam Şâfi*, Dârü'l Kalem, Dimeşk, 1992.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, Eser Kitabevi, İstanbul, 1979.
- Gamrâvi, *es-Sirâcu'l Vehhâc ala Metni'l Minhâc*, Darü'l Marife, Dimeşk, 1992.
- Görgülü, Hasan Ali, *İslam Hukukunda Eşler Arası Sorunlar ve Çözüm Yolları*, Fakülte Kitabevi Yayınları, Isparta, 2005.
- Gümüş, Emine, *İslam Hukukuna Göre Eşler Arasında Denklik*, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 1999.
- Hilmi, İbrahim, “Hukuk-i Aile Kararnâmesi Esbâbı Mûcibe Lâyihası”.
- Hüsrevoğlu, Mehmet, *İslam'da Evlilik ve Boşanma*, Arznet Yayıncılık, Kayseri, 2010.
- İbn Mâce, “Nikâh”, 46.
- İbn Nüceym, *el-Bahru'r Râik Şerhu Kenzi'd Dekâik*.
- İbnü'l- Hümmâm, Şerhu Fethi'l-Kadîr, Daru'l-Kütübi'l-İlmî, Beyrut, 2003.
- İskilipli, Muhammed Atıf Hoca, *İslam Fıkhi*, Mehîr Yayınları, İstanbul, 1994.
- Kallek, Cengiz, “İbn Ferhûn”, *DİA*, 1999.
- Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1982.
- Kasani, *Bedâi'us- Sanâi'*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut, 1986.
- Kasapoğlu, Abdurrahman; “İslama Göre Evlilikte Eşler Arasında Uyum Sorunu İnanç ve Ahlâk Uyumunu”, *Bilimname XII*, (2007/1).
- Mâverdi, *el-Hâvi'l Kebîr*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut, 1994.
- Mehamili, İbn Ahmed ed-Dabi, *el-Lübâb fi'l Fıkhi's Şâfi*, Medine.
- Mevsilî, *el-İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtâr*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut.
- Meydânî, Abdülğani el-Guneymi, *Lübâb fi Şerhi'l Kitâb*, çev. Okan Kadir Yılmaz, Yasin Yayınevi, İstanbul.
- Nevevî, *Ravzatu't Tâlibîn*, el-Mektebü'l İslami, Beyrut, 1991.
- Öğüt, Salim, “Edebü'l-Kadî”, *DİA*, 1994.
- Pekdemir, Şevket “Evlilikte Denklik Konuları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. XV, Sayı 1, 2015.
- Salih b. Fevzân, *el-Mulahhas el-Fıkhi*, Dârü'l-Asime li'n Neşr ve't Tevzi', Riyad.
- Şirbinî, Hatip, *Muğni'l Muhtâc*, Dar-u Kütübi'l İlmîyye, Lübnan, 2000.
- Şirbinî, Hatip, *Muğni'l Muhtâc*, çev. Soner Duman, Mirac Yayınevi, İstanbul, 2009.
- Tanrıverdi, Hayrettin, *İslam Aile Hukukunda Kefâet*, (Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 1999.

Taş, Aydın, "Türkiye Kütüphanelerindeki Mâlîki Mezhebi ile İlgili Yazma Eserler", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2007), s. 68.

Tirmizi, "Cenâiz", 74.

Zeyla'i, Tebyînu'l Hakaik Şerhu Kenzi'd Dekaik, Mısır, 1313.

Zuhaylî, Vehbe, *Hanefî Fıkhı*, çev. Yusuf Ciğer, Saadet Yayınevi, İstanbul, 2014.